

A SZAKRÁLIS TÉR A MŰVELŐDÉSPOLITIKA KONTEXTUSÁBAN

Amikor a vallásgyakorlás működő modelljeit elemezzük, a szentmisén, istentiszteleten való részvétel kerül előtérbe. Statisztikai adatokhoz juthatunk a hívők szertartásokon való számát illetően, de a belső készítés erejét a liturgiákon való rendszeres megjelenéssel kapcsolatban csak hozzávetőlegesen vetíthetjük ki számadatokban. Ezt az egyéni magánszférát anonim tesztlapok segítségével vizsgálhatjuk – bízva a megkérdezettek őszinteségében.

A közösségi vallásgyakorlási formák fontos szerepet töltenek be az etnikumok életében, különösen a szórványban, ahol összetartozási jegyként gyakorolhatják vallásosságukat. Itt az esemény a szocio-kulturális artikulációval integrálódik.

A határmódosítások által kisebbségi sorba taszított, addig államalkotói státussal rendelkező nép az új körülmények között a templomban, azaz a hozzá tartozó szakrális objektumokban találta meg az etnikai közösségben maradás formáját. A liturgiák a települések fontos identifikációs kontinuitásaként összefogták és befolyásolták a kényszerhelyzetbe jutott embereket. Az 1945 utáni periódusban a vallási-etnikai összefüggések elhalványodtak: az ateista ideológia, a valósítsd meg önmagad és az értékrendváltozás háttérbe szorította a vallás szerepét.

Ez alkalommal nem az elmúlt nyolcvan év csapdába esését kívánom taglalni. Nem a vergődést, nem a konzervatív beidegződés modern nemzetté alakulásának folyamatát, csupán az évezred utolsó évtizedének képmutató identitásformáló forrásaira szeretnék rámutatni.

A társadalom újjászerveződése folytán új emberi magatartásformák kerültek felszínre, mely megváltozott nemzeti identitást igényelt. A megkezdett évtized a félbeszakadt 1920-as évek meghosszabbításaként hatott. A megdőbbsenítő nacionalizmus középpontjában a kisebbségek sorában a hagyományok újrafelfedezésével terhes „új ember” állt. A népi kultúra mellett működésbe lépett a nyilvános vallásgyakorlás, mely szorosan összefüggött/összefügg az új társadalom belső és külső struktúrájával. Hangsúlyt kaptak a vezető politikusaink liturgiákon való nyilvános szereplései. Ez azonban nem minden esetben jelenti a valláshoz való szoros kötődést, ellenkezőleg, a szociális-kulturális közösség fokozott szakralizációjáról van szó.

A helyszín és az események megválasztása politikai célokat is szolgálhat. Ha közéleti személyiségek jelennek meg a liturgiákon, istentiszteleteken, a je-

lenlevők szemében megnő a tekintélyük. Az elmúlt évszázad első felében ez természetes jelenség volt. A nagygazda, a birtoktartó, a köztisztületnek örvendő előjáróság vasárnaponként rendszeresen részt vett a nagymisén, s elfoglalta helyét az előkelőség részére fenntartott padokban. Kényszerítő körülmény hatására a vallásgyakorlás e formája megszűnt.

Az évezred utolsó évtizedében a politikai új rendszer nyitottabbá tette a vallást. Kezdetét vette az átrendeződés, bár a gazdaság mozgatórugói a vallásos szemléletváltozást nem észlelték, s habár kifelé semmi jelét nem mutatták, annál inkább tette ezt a politikai elit.

Az intézményesített vallásgyakorlás szerepe előtérbe került a jelesebb ünnepnapokon, a kultikus vallási helyekre tett zárandoklások alkalmával. A közgondolkodásban felnagyítódott azoknak a személyeknek a pozitív jelleme, akik részesei a szakrális eseménynek.

A vallási paradigma kiegészítő töltést kapott.

A tapasztalat és a hitélet behatóbb vizsgálata nyomán úgy tűnik, funkcióváltásról van szó, ahol nem az esemény rítusokkal és szertartásokkal összekötött tartalmi elemei a dominánsak, hanem a politikai elit mintegy státuszszimbólumként nyomja rá bélyegét a szakrális térre és időre. A vallásgyakorlás rendszerébe zökkenőmentesen illeszkedik be az érdekszféra. (A hívek vallásosságának megoszlása az idő-tényező vonzásában mérhető le: minél alacsonyabb rendű az ünnep, s annál többet vesz részt rajta – intenzív vallásossága ettől függ.)

Az események emberekre gyakorolt hatása megfigyelhető a mindennapi életben. Az adatközlők hetvennégy százaléka tartotta fontosnak megemlíteni egy-egy szakrális esemény kapcsán a megjelent tisztségviselők nevét. Arra az egyszerű kérdésre, hogy volt-e ma templomban – vasárnap lévén –, a válasz így hangzott: „Vótam, fiam.” Jeles napjaink, nemzeti ünnepeink alkalmával a válasz: „Vótam, fiam, ott vót a polgármester is meg a felesége.” Vagy nevén nevezi az illető funkcionáriust: „Ott vót X. Y. is.”

Jól dokumentálhatóak az utóbbi két-három év eseményei, amelyeken külön-külön tanúi lehettünk a szakrális események tömegformáló mechanizmusának.

Amikor a vallásgyakorlás megnyilvánulási formái tágabb, nyitottabb környezetbe kerülnek, a tér és az idő szakralizációja megnövekszik, s már nemcsak a helybeliek emlegetik a megjelenteket név szerint. Ekkor a kultikus tér szakrális jelentősége túllépi az események hatósugarát, működésbe lép és tömegformáló struktúrává szerveződik, társadalmi eseménnyé válik. Gyakorlatilag a vallásos ünnepek középpontjába kerülnek olyan személyek, akiknek a részvétele – funkciójuknál fogva – eszmeiségében hatást gyakorol a vallásos néprétegre.

A közösségi vallásos alkalmakon való részvétel a tér szakralizációja mellett az idő szakralizációjával is szoros kapcsolatban áll. Ha a folyamat időpontját tekintjük, megfigyelhető, hogy mindez miként zajlik a gyakorlatban. A szakrális tartalommal telített fellépések a választási kampány táptalajává váltak. (Lásd dorozslói búcsú, szept. 8., Szent István, aug. 20., Palics) A vallásos hagyományvilág nyilvános politikai működésbe megy át, észrevétlen átstrukturálódnak az események. A vallásos magánszféra közösségi szférává válik. A közösség a hatalom körforgásába kerül, a szakrális esemény a politika szolgálá-

tába lép. Perspektíváját a tér és az idő szakralizációján keresztül a polgári nyilvánosság előtt intézményesítette. Így keveredik elegánsan a vallási esemény a politikai nyilvánossággal. Az interakciós körülmények között létrejön a művelődéspolitika. A reprezentatív fellépés a környezetben, a misén a vallásos népréteg bekebelezését jelenti. Megtörténik a szakrális közösség birtokbavétele.